УДК 821
DOI 10.33514/BK-1694-7711-2023-2(1)-261-267

Байиева Бегайым Абдугапарова, Кубанычбек кызы Бүфатима
Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университети, окутуучу,
Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университети, окутуучу
Байиева Бегайым Абдугапаровна, Кубанычбек кызы Буфатима
Кыргызско-Узбекский международный университет имени Б. Сыдыкова, преподаватель,
Кыргызско-Узбекский международный университет имени Б. Сыдыкова, преподаватель
Bayieva Begayim Abdugaparovna, Kubanychbek kyzy Bufatima
Kyrgyz-Uzbek International University B. Sydykov, Teacher,
Kyrgyz-Uzbek International University B. Sydykov, Teacher

А.ОСМОНОВДУН ПОЭМАЛАРЫНЫН ОКУУ ПРОГРАММАЛАРЫНДАГЫ, ОКУУ КИТЕПТЕРИНДЕГИ БЕРИЛИШИ, ОКУТУЛУШУ, МЕТОДИКАЛЫК ЭМГЕКТЕРДЕ ИЗИЛДЕНИШИ

ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ ПОЭМ А. ОСМОНОВА В УЧЕБНЫХ ПРОГРАММАХ, УЧЕБНИКАХ, УЧЕБНО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКИХ, ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ И МЕТОДИЧЕСКИХ РАБОТАХ

TRANSFER OF A. OSMONOV'S POEM IN CURRICULUM PROGRAMS, TEXTBOOKS, EDUCATIONAL-TEACHERING, RESEARCH AND METHODOLOGICAL WORKS

Аннотация: Бул илимий макалада кыргыз адабияты курсунда А.Осмоновдун поэмаларынын окуу программаларында, окуу китептериндеги берилиши жана абалы, илимий-методикалык жактан изилдениши жөнүндө сөз болот. Акындын поэмалары мектептик окутуудан өз ордун татыктуу ээлеп келе жаткандыгы, ошону менен бирге оош-кыйыштарга учураган учурлары да изилденди. Ошону менен катар акындын поэмаларындагы кыскалык-лаконизм окуучулардын поэманы түшүнүп, кабыл алуусуна ыктуу экендиги илимий-методикалык эмгектердеги талдоо, изилдөө иштеринин өзгөчөлүктөрү жөнүндө да сөз болду. Окуу китептеринде А.Осмоновдун поэмалары тууралуу материалдарды берүү боюнча жалпы тарыхый жагдайларды жана азыркы учурду эске алуу менен бул багыттагы абалды өркүндөтүү үчүн сунуштар көрсөтүлдү.

Аннотация: В научной статье говорится о представленности и статусе поэм А.Осмонова в учебных программах, учебниках, научно-методических исследованиях в курсе кыргызской литературы. Изучено, занимали ли поэмы поэта подобающее место в школьном образовании, а также случаи, когда они подвергались колебаниям. Показаны анализ поэм А. Осмонова в научно-методических работах, особенности исследовательской работы. В учебниках были представлены рекомендации по улучшению положения в этом направлении с учетом общеисторических обстоятельств и современной ситуации. Данная научная статья посвящена преподавателям и студентам высших учебных заведений, учителям кыргызского языка и литературы общеобразовательных школ.

Abstract: The scientific article talks about the representation and status of A. Osmonov's poems in curricula, textbooks, scientific and methodological research in the course of Kyrgyz literature. It was studied whether the poet's poems took their rightful place in school education, as well as cases when they were subject to fluctuations. The analysis of A. Osmonov's poems in scientific and methodological works, features of the research work are shown. The textbooks

provided recommendations for improving the situation in this direction, taking into account general historical circumstances and the current situation. This scientific article is devoted to Teachers and students of higher educational institutions, Teachers of the Kyrgyz language and literature of secondary schools.

Негизги сөздөр: поэма, окутуу, усул, эксперимент, окутуп-үйрөтүү, окуу программасы, окуу китеби

Ключевые слова: стихотворение, учение, метод, эксперимент, учение, учебная программа, учебник

Keywords: poem, teaching, method, experiment, teaching, curriculum, textbook.

«Адабияттын предмети адам жана анын турмушу» (В.Г.Белинский), ал эми «адабият сабагы адам таануу сабагы» (М. Горький) экендигин эске алганда кыргыз адабиятын орто мектептерде окутуунун мааниси, инсанды калыптандырып, таалим-тарбия берүүдөгү орду менен ролу канчалык экендиги айкындалат.

Адабият мугалиминин–бири прозага, бир нукура поэзияга, дагы бири драмалык чыгармага кызыгат. Бир мугалимди А.Токомбаев, экинчисин Т.Сыдыкбеков, дагы бирин А.Осмонов менен Ч.Айтматовдун чыгармалары өзүнө тартып туруп алат. Ал мугалимдердин жөндөмдүүлүгү да ар түрдүү. Бири-көрктүү окуунун чебери, экинчиси адабий чыгарманы сонун анализдейт. Ар бир адабият мугалиминин өзүнүн коллегасына окшошпогон турмуштук тажрыйбасы бар. Кыскасы ар кандай жазуучунун, актердун эч кимге окшошпогон өз почерки бар сыяктуу эле, ар бир адабият мугалиминин да өз почерки бар. [1]

Ар кандай чыгарманы окутуунун өзгөчөлүгү бар. Лирикалык чыгарманы окуткан ык менен эпикалык чыгарманы окутууга болбойт. Поэманы окуткан метод менен романды окутууга мүмкүн эмес. Драмалык чыгарманы окутуу алардан башка. Демек адабиятта ар бир жанрды окутууда мугалим чыгарманы окуучулар кабыл алуусуна жараша ык-методдорду тандап алуусу зарыл. Өтүлгөн сабак окуучулар үчүн түшүнүктүү болуш үчүн автордун оюн мугалимдин толук түшүнө билишине байланыштуу. Мугалим автордун оюн толук түшүнүп, акындын кайгы-кубанычына ортоктош болуп, аны окуучуларга айтуунун ыгын билгенде гана окулуп жаткан чыгармадагы терең ой, образдуу сезим балага таасир калтырат. [2]

Поэма –адабияттагы байыркы жанр. Эзелки Грециядан бери эле поэма активдүү жазылып, акындардын дээрлик бардыгы чыгармачылыгы жетилген кезде поэма жазуу менен өздөрүнүн акындык чыгармачылык ишмердүүлүгүн көрсөтүшкөн. Дүйнөдөгү таанымал акындар поэмада сүрөткердик шыгын, жазуучулук индивидуалдуулугун, жеке стилин кеңири чагылдырууга зор мүмкүнчүлүк алган. Анткени ал көлөмдүү болуп, акындын оюн кеңири айтууга, образдарды терең иштөөгө, сөз маданиятын ар тараптуу көрсөтүүгө шарт түзүп берген. Поэтикалык шедеврлердин көпчүлүгү да поэмада жазылып, адабияттын поэзия салаасына келип кошулган жаш акындар да үйрөнчүк мезгилин негизинен чакан ырлардан баштап, качан гана такшалган учурга жеткенде гана поэма жазууга өткөн.

Кыргыз адабият сабагынын башкы милдети –келечек муундарды улуу муундун оң идеалдарынын үлгүсүндө тарбиялоо, улуттук рухун көтөрүү гуманисттик сапаттарын өстүрүү, эстетикалык-көркөмдүк табитин жогорулатуу эне тилинин сөз байлыктарын, стилистикасын өздөштүрүп, аларды практикада колдоно билүүсүнө жетишүү. Мындай милдетти аткарууда А.Осмоновдун поэмалары зор табылгага ээ. А.Осмонов поэма жаратуу боюнча кыргыз адабиятынын көч башында турат деп айтсак болот. Акындын жараткан ар бир поэмасында кыргыз элинин тарыхы, каада-салты, улуттук баалуулуктары жатат.

А.Осмоновдун поэмаларында окуучулар тарыхты, ошонун ичинен Улуу Ата мекендик согуш темасын бир эле көркөм жатык тил менен түшүнүшөт. Ал эми А.Осмоновдун поэзиясына таандык кыскалык-лаконизм баарынан мурда анын поэмаларынан ачык көрүнөт. Ал поэмаларды окуп чыгууга анчалык деле убакыт кетпейт. Алардын айрымдары кээ бир чыгармалардан кыска, чакан. Анан калса ал поэмалар жөнүндө акындын өзүндөй кылып, эч ким айта да албайт. Акындын поэмалары жөнүндө акындын өзүндөй кылып айтып берүүгө эч кимдин дарамети жетпейт. Белгилүү окумуштуу Б.Алымов: «Чындыгында да А.Осмоновдун керемет чыгармалары жөнүндө сөз козгоодон кээде чыгаан, такшалган адабиятчылар да тайсалдашып, акындын керемет саптарын улам кайталай берүүгө аргасыз болушат» деп айткан. Ошондой эле акындын поэмаларын чоңдор жана окуучулар үчүн көркөм адабиятты түшүнүүгө жол ачат.

Ж.Эшиевдин «Мектептерде поэмаларды окутуунун илимий-методикалык негиздери» деген эмгегинде поэмаларды окутуунун жалпы өзгөчөлүктөрү жана учурдагы проблемалары, кыргыз поэмаларынын жалпы билим берүүчү мектептердин окуу программаларынан орун алышынын тарыхы боюнча кыргыз адабиятын тарыхын изилдөөчүлөр Б.Алымов, К.Иманалиев, Н.Ишекеевдердин эмгектерине таянып, талдап көрсөткөн.

Профессионалдык жазма адабияттын биринчи муундагы өкүлдөрүнүн катарында Т.Сыдыкбеков, А.Осмонов, Т.Үмөталиев кийинчерээк Р.Шүкүрбеков, М.Алыбаев ж.б. келип кошулушту. Лирика менен катар ар түрдүү темадагы поэмалар, ыр менен жазылган роман жазыла баштады». Поэма жанрынын кыргыз адабиятында пайда болушу негизинен үч булактын эсебинен–улутубуздун традициялуу оозеки дастандарынан, Чыгыш адабиятынан жана кыргыз жазма чыгармачылыгынан, ошондой эле дүйнөлүк адабиятты өздөштүрүүдөн улам пайда болду.

1947-жылы адабияттык окуу үчүн түзүлгөн программадагы «материалдарды окутуунун принциби окуучулардын жашына, чыгарманын мазмунуна, көлөмүнө, актуалдуулугуна, лексикалык каражаттарына, реалдуу турмушка жакындыгына жана хрестоматиядагы жайгаштырылыш ордуна жараша боло тургандыгы жөнүндөгү программанын ойлору да ширелүү. Чыгармаларды көркөм окуу, талдоо, стилистикалык тажрыйбаларды жасоо, адабият теориясынан маалымат берүү, жазуу жумуштары, класстан тышкаркы иштер боюнча да кыска, бирок бир топ эле олуттуу адабий-методикалык пикирлер кездешерин», ал эми 1948-жылы жарык көргөн программада адабияттык окуунун милдеттери V-VII класстарда тереңдетилип, фольклордогу, улуттук адабияттагы жанрдык-стилдик табияттык ар түрдүү, көркөм-эстетикалык дурус поэмалар иргелгенин байкадык.

1947-48-жылдарда кыргыз жазма адабиятынын акындары чыгармачылык жактан жетилип, ар түрдүү жанрдагы, формадагы поэмаларды жаратып, поэма негизинен адабияттын оң флангысына көтөрүлүп калган эле. Мына ошолордун катарында өзгөчө согуш темасындагы А.Осмоновдун «Жеңишбек» поэмасы кыргыз адабиятындагы этаптуу чыгарма болуп калган. Акындын дал ушул поэмасы адабий окутуу процессинин жаңы сапаттык баскычка көтөрүлүшүнө көмөк көрсөттү.

1940-1950-жылдар аралыгында көркөм адабиятты окутуунун программасынын жаңы вариантында бир топ алымча-кошумчлар болгону менен негизинен мурдагы багыт сакталган. 1954-жылы түзүлгөн программада классик акын А.Осмоновдун ырлары жана айрым поэмалары кыскарып кеткен. Мунун себебин так айтуу кыйын, бирок азыркы күндүн бийиктигинен туруп караганда А.Осмоновдун өз дүйнөсүн, ички толгонууларын, пенделик купия сырларын жазып чыккандагы 40-жылдардын акыры 50-жылдардын башы чендеги

идеологиялык курч «электен» жана адабиятты тазалоолордон келип чыккан катаал иш-чаралардан улам жабыр тарткансыйт. А бул нерсе акындык чыгармачылыгына мындай терс мамиле кыргыз окурманы үчүн, адабий-эстетикалык ойдун өнүгүшү үчүн орду толгус жоготуу болгон.

1956-жылы түзүлгөн кыргыз тили жана адабиятынын программасында акын А.Осмоновдун эң мыкты «Толубай сынчы»поэмасы 1944-жылы жарык көргөн (2-варианты) 12 жыл өткөндөн кийин гана киргизилген. «Поэманын стили, андагы сюжеттүүлүк менен лирикалык каармандын философиялык ой толгоолорунун жуурулушуп келиши, чыгармадагы социалдык курч кагылышуу жана оптимисттик трагедия, таланттуу акын тарабынан сөз кутунун чеберчилик менен ширелиши, ыр курулушунун устаттык менен урунулушу, акынга мүнөздүү кыскалык менен конкреттүүлүктүн, романтика менен символиканын таамай берилиши бир эсе окуучуларды өзүнө активдүү тартса, экинчидеи, мугалимдин сабагынын кызыктуулугуна, мазмундуулугуна шарт түзөт, үчүнчүдөн, адабият окутуучусунун эстетикалык-турмуштук түшүнүгүнүн ар тараптуулугун талап кылат», -деп А.Муратов жазгандай, бул чыгарма менен–мектептин адабий билим берүү тармагы өтө чоң утушка ээ болгон. [3] Өзгөчө бул класстардын окуучулары «чөйрөгө аз да болсо сын көз менен карап, окуяларга, кубулуштарга өз алдынча анча-мынча баа бере баштаганы байкалат. Алар окуялардын чукул бурулуштарына, тигил же бул каармандын кылык-жоругуна, тагдырдагы татаал чегинүүлөргө, кокус иштерге катуу кайгырышат, умтулуштардын ийгиликтерине, максаттардын туура чечилишине, оңтойлуу кубулуштардын бардыгына аябай кубанышат». Демек, бул класстарда поэманы бардык жанрдык белгилери менен үйрөнүп гана тим болбостон, аны адабий-эстетикалык баалуулук катары да өздөштүрө баштайт.

Ал эми Кыргыз ССРинин Агартуу министрлигинин «1953-54-окуу жылында кыргыз мектептеринде эне тили жана адабияты боюнча программадагы, окуу китептериндеги окуу материалдарын кыскартуу жөнүндөгү» көрсөтмөсүнөн улам программанын жаңы чыгарылышында алымча-кошумчалар болуп, бир катар акын-жазуучулар менен катар А.Осмоновдун бир топ чыгармалары киргизилген. Мунун себеби бул мезгилде идеологиялык майданда жагдай бир топ жакшыра баштаган эле.

XX кылымдын 60-жылдары кыргыз адабиятын окутуунун мамлекеттик программаларында кыргыз поэмаларына олуттуу орун берген. Дал ушул жылдары азырга чейин мектептик окутууда мыкты чыгармалардын бири катары саналып келе жаткан А.Осмоновдун «Махабат», «Жеңишбек», «Майдын түнү» поэмасы киргизилген. Акындын бул поэмаларынын киргизилиши окуучулардын эстетикалык жан дүйнөсүнүн көрөңгөсүн көтөрүүгө чоң салым кошорун ошол жылдын адабиятчылары да, алыкул таануучулар да, окуу программасын түзүүчүлөр да, окуу китептерин жазган авторлор да туура аңдашкан.

Адабияттык окуу курсуна арналган 1973-жылдагы программада анчалык чоң өзгөрүүлөр болгон жок. Бул документ бир топ жыл мектеп өндүрүшүндө колдонулду. Бирок жалпы турмуш, мектепте окутуу процесси, мугалимдердин тажрыйбалары, окуучулардын түшүнүгү диалектикалык кыймылда болуп, кыргыз көркөм адабиятты, адабият таануусу, эстетика, педагогика, психология илимдери жаңы табылгалар менен байыды. Мындай жандуу кыймыл кыргыз адабияты программасын дагы өркүндөтүүнү талап кылды, «... кыргыз адабиятынын окуу программасынын жалпы «архитектурасын», мазмундук уюштурулушун идеялык-тематикалык, көркөм-эстетикалык, илимий-методикалык принциптерин адабият таануу менен педагогика, психология илимдеринин учурдагы жетишкендиктерине ылайык кайрадан кароого муктаж экендигин доорубуздун ыргагы күн тартибине койду. Ал эми окумуштуу-

методистер кыргыз адабияты курсун окутууга арналган окуу программасын сапатын оңдоо жана өркүндөтүү үчүн бир топ натыйжалуу иштерди жасашты. Ошентип 1980-жылы кыргыз адабиятынын орто мектептерге арналган өркүндөтүлгөн программасы жарык көрдү. Мында кыргыз адабиятындагы көрүнүктүү поэмалардын сап башында турган А.Осмоновдун «Ким болду экен?», «Махабат», «Майдын түнү» поэмалары турган.

Ал эми 1991-жылы Кыргызстан эгемендүү өлкө болгондон кийин программа түзүү иштерине С.Байгазиев, А.Муратовдор тартылып, классик акын А.Осмоновдун поэмаларын окутууга сааттар көбөйдү.

Билим обьективдүү түрдө адамдын аң-сезиминде чагылат. Педагогика илиминде аталган категориянын семантикасы эки мааниге ээ. Биринчиден-адам кабыл алуучу, түшүнүүчү жана оюнда сактап калуучу маалымат. Экинчиден–адам тарабынан пайдалануучу каражат, курал. Окуучуларга поэтикалык-эстетикалык системалуу илимий билимдерди берүүнүнү жана алуунун булагы-кыргыз адабияты предмети. Аталган сабак аркылуу адабияттын билим берүүнүнү мамлекеттик концепциясында, стандартында, окуу программасында көрсөтүлгөн өлчөмдөгү жана сапаттагы билимдерди, билгичтиктерди, көндүмдөрдү окуучулар өздөштүрүшөт. [4]

Ал эми кыргыз адабиятынын сапаттуу билим алууну камсыз кылуунун башкы каражаты–окуу китептери. Предмет боюнча окуу китептеринде программалык жана дидактикалык-методикалык чен-өлчөмдөргө ылайык илимий билимдердин айкын-так маалыматтарды, аныкталган, далилденген, өзөктүү түшүнүктөрү, дыкаттык менен текшерилген уңгулуу категориялары таржымалданат.

М.Абдыкеримов түзгөн 1938-окуу жылы үчүн ылайыкталган хрестоматияда А.Осмоновдун «Толубай сынчы поэмасы» (1937-ж. 1-варианты) берилген. Акындын бул поэмасын жанрын окуп-үйрөнүүдөгү алгылыктуу кадам катары бааланат.

Ал эми 1948-жылы чыккан 8-класс үчүн З.Бектенов жана Т.Байжиев жазган окуу китеби кыргыз адабиятын окутуу тарыхындагы чоң бурулуш болуп, кийин авторлордун тагдырына байланыштуу практикалык колдонуудан алынып калгандыгына карабай мында кыргыз оозеки чыгармачылыгындагы элдик поэмаларга кеңири талдоолор берилип, алардын тексттеринен үзүндүлөр келтирилет.

1950-жылдагы V класстын окуу китебине Ж.Бөкөнбаевдин «Чептен эрдин күчү бек» поэмасы берилет. Бул хрестоматия тууралуу профессор Б.Алымов мекен, аны коргоо, жеңиш темасына арналган ырларга кеңири орун берилгендигин, адабият теориясынан маалыматтар киргизилгендигин оң көрүнүш катары баалаcа, профессор Н.Ишекеев «Толубай сынчы» поэмасы боюнча окуучуларга суроолордун, тапшырмалардын берилбей калганын өкүнүү менен белгилейт. Бул окуу китеби Ж.Чотурованын авторлоштугунда 12 жолу басылып чыгып, 50-60-жылдардын окуучуларынын адабий билимин көтөрүүдө орчундуу мааниге ээ болгон.

1954-жылы бүтүрүүчү класстар үчүн хрестоматия жана окуу китеби чыккан. Бирок окуу китебинде А.Осмоновдун кыска поэмалары «Ким болду экен?», «Махабат», «Майдын түнү» жогорудагы чыгармалардан талдоодон өтпөй, бир топ үстүрт анализ берилген, «аларга конкреттүүлүк, айкындык, тереңдик жетишпей турат».

Жаңы авторлор З.Бектенов, Ж.Темировалар тарабынан түзүлгөн V класстар үчүн 1963-жылы чыккан окуу китебинде «... А.Осмоновдун «Толубай сынчы» чыгармаларын сунуш этүү аркылуу окуу китеби адабий дидактикалык утушка ээ болгон, дегеним, биринчиден, айрым окуучуларга поэмалардын өзөктүү окуялары белгилүү болушу ажеп эмес, мүмкүн,

экинчиден, алардын мазмуну кабыл алуу үчүн жеңил. Эки поэманын кийинкисине гана чакан, элкин түшүндүрмө текст иштелип чыккан. Элдин акылга терең, ойго бай, чукугандай сөз тапкан шыктуулугун туюндурган, заттын атын атабай, каймана түрдө ага мүнөздүү белгилерди санаган табышмактарга, турмуш тажрыйбасынан алынып, акыл-насаат катарында айтылган көркөм элестүү, көбүнчө, уйкаш келген кыска сүйлөмдөрдөн курулган макалдарга түзүүчүлөр тематикасына жараша орун берип, окуучулардын байкагычтыгын, билгичтигин, тапкычтыгын өркүндөтүүгө оңтойлуу көмөк көрсөткөн».

VII класстар үчүн адабият окуулугуна автор катары Тазабек Саманчин менен Бектурсун Алымовдун биргелешип иштөөсү жакшы натыйжаларды берген. Анын 9-басылышын методист Б.Алымов колго алып бир катар акындардын поэмалары менен бирге А.Осмоновдун «Жеңишбек» поэмалары азыркы адабият таануу илиминин табылгаларына таянуу менен талдоодон өткөрүлгөн.

Мектептин динамикалуу кыймылы, кыргыз адабий процессиндеги жаңылануулар улам программаларды өзгөртүүнү шарттап, ошол өзгөрүлгөн программага ылайык К.Иманалиев, Б.Керимжанова, Б.Маленов, Ш.Үмөталиев жазган жаңы окуу китеби колдонууга уруксат этилди. Бул окуу китебинде кыргыз адабиятынын негизги өзөктөрүн жанрдык-стилдик белгилери боюнча кароо менен А.Осмоновдун «Окуу китебинде «Ок жаңылды», «Менин энем», «Чоң Чүй каналы», «Күлүйпа», «Өлүп-тирилгендер» поэмаларына кыскача обзорлор баяндалса, «Жеңишбек» поэмасынын композициялык уюштурулушунда диалогдор, ички-тышкы монологдор, лирикалык чегинүүлөр, автордук үн, табияттын көрүнүштөрү, риторикалык илеп, суроо-жооптор, кайрылуу менен кайталоолор, терең образдуу лексикалык каражаттар мүнөздүү боло тургандыгы, акындын «Ким болду экен?» поэмасындагы бийик романтика да, таза реалисттик баяндоо да, драмалык чыңалуулар да, юмор менен какшык да ар түрдүүлүктүн гармониясын түзүү аркылуу чыгарманынын башкы пафосу Ата Журтту сүйгөн адамга болгон ашыктыктын символикалык түрдө эмоциялуу сүрөттөлгөндүгү, окуясынын романтикалык мотивде, оптимисттик көз караштa чечилгендиги, «Майдын түнү» поэмасындагы аял затына карата мамиленин турмуштук ситуацияда көрсөтүлгөндүгү, ак сүйүүнүн кызганчаактыктын үстүнөн болгон жеңиши аркылуу моралдык тазалыкка чакыргандыгы, кыскасы ар бирине таандык образдар системасы, көркөм-поэтикалык өзгөчөлүгү, идеялык мазмуну профессионалдуу деңгээлде талданган».

1990-жылы тарыхта биринчи мертебе «Кыргыз адабияты» окуу китебине тиркеме чыгат да, анда бир катар акындардын поэмаларынан сырткары А.Осмоновдун «Махабат», «Майдын түнү» поэмалары талданып, ал чыгармалардын кыргыз адабиятындагы орду туура көрсөтүлөт. К.Иманалиев жазган китептеринде образдык талдоолорго өзгөчө көңүл бурулат. Бирок жалпы эле советтик мезгилдеги окуу китептеринин авторлору адабият изилдөөчүлөрүн ээрчип каармандарды эки карама-каршы лагерге бөлүп алып, оң образ, терс образ деп карагандыгы турмуш диалектикасын туура түшүрүүгө тоскоолдук кылган.

Белгилүү окумуштуу Б.Алымов «Кыргыз совет адабиятынын окутуунун методикасы» эмгегинде мектеп программасына кирген А.Осмоновдун «Ким болду экен?», «Майдын түнү», «Махабат» поэмаларын жогорку деңгээлде талдаган. Ал эми Ж.Эшиев «Мектептерде поэмаларды окутуунун айрым илимий-метоикалык негиздери» монографиясында акындын «Толубай сынчы» поэмасынын текстин талдоонун педагогикалык технологияларын сунуштаган. Р.Дөөлөтбакованын «Кыргыз адабиятындагы майдан темасындагы поэмаларды окутуу» аттуу илимий диссертациялык коргоосунда А.Осмоновдун «Эшимкандын тереги»,

«Ким болду экен?», «Өлүп тирилгендер» поэмаларын талдоого алып, бир катар окутуунун илимий-педагогикалык иштер жүргүзүлгөн.

Жыйынтыктар:

1.Окуу китептеринде А.Осмоновдун поэмалары тууралуу материалдарды берүү боюнча жалпы тарыхый жагдайларды жана азыркы учурду эске алуу менен бул багыттагы абалды өркүндөтүү үчүн окуу китептеринен сырткары А.Осмоновдун поэмалары мүмкүн болсо хрестоматияларга толук киргизилсе;

2.А.Осмоновдун поэмаларын окуу китебинде берүүдө тектик, түрдүк, жанрдык өзгөчөлүктөрүнө ылайык суроо-тапшырмалар кылдаттык менен тандалса;

3.Поэмаларды тарыхый учуру элдин башынан өткөн тагдыры менен байланыштырууга айрыкча көңүл бурулса.

Колдонулган адабияттар:

1. Алымов Б. Аалы Токомбаевдин чыгармаларын окутуу. Мугалимдер жана студенттер үчүн. Ф., «Мектеп» 1976

2. Алымов Б. Кыргыз совет адабиятын окутуу методикасы: Жогорку окуу жайларынын филология факультетинин студенттери үчүн окуу китеби.–Ф.:Мектеп,1984.2-китеп, 1984.–336 бет.

3. Эшиев Ж. Мектептерде поэмаларды окутуунун илимий-методикалык негиздери. Жогорку окуу жайларынын кыргыз филологиясы факультеттеринин студенттери жана орто мектептин кыргыз тили адабияты мугалимдери үчүн. Монография. Бишкек.2009.

4. Ишекеев Н. Кыргыз адабиятынын окуу китептери: өткөнү, бүгүнкүсү жана келечеги. окумуштуулар, мектеп мугалимдери жана ЖОЖдун филол.фак.студ.үчүн. Б.:–2011.-216 б.

УДК:82:82-311(821.0)
DOI 10.33514/BK-1694-7711-2023-2(1)-267-275

Жумашова Р.Ж.
Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университети, ага окутуучу
Жумашова Р.Ж.
Кыргызско – Узбекский международный университет им. Б.Сыдыкова, старший преподаватель
Zhumashova R.Zh.
Kyrgyz-Uzbek International University B. Sydykov, Senior Lecturer

ЧЫНГЫЗ АЙТМАТОВДУН ПОВЕСТТЕРИНДЕГИ АЯЛДАРДЫН ТАГДЫРЫ ЖАНА СОГУШ ТРАГЕДИЯСЫ
СУДЬБЫ ЖЕНЩИН И ТРАГЕДИЯ ВОЙНЫ В ПОВЕСТЯХ ЧЫНГЫЗА АЙТМАТОВА
THE FATE OF WOMEN AND THE TRAGEDY OF WAR IN THE STORIES OF CHYNGYZ AITMATOV

Аннотация: Изилдөөнүн предмети Чыңгыз Айтматовдун “Бетме-бет”, “Саманчынын жолу” повесттериндеги аялдардын образындагы коом, мезгил үй-бүлө жана адеп-ахлак